

A Magyar Államvasutak vonatjegyei 1945 és 1980 között

Veress Dániel

*Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, 1088 Budapest, Múzeum körút 4-8.
(veresskakas@gmail.com)*

Összefoglaló

1945 után a Magyar Államvasutak alapvetően új tipográfiájú vonatjegyeket hozott forgalomba. Nem zárható ki a kapcsolat ezen változás és a politikai rendszer változása között. A két fő típus a kéregjegy és a bárcajegy, melyeknek hátoldala egységesebb arculatú, mint az előoldalak.

Kulcsszavak: vonatjegy, MÁV, 1945-1980, kéregjegy, bárcajegy, egységesség

Abstract

After 1945 the Hungarian State Railways issued tickets with basically new typography. Can not be ruled out the relation between this alteration and the change of the political system. The two main type was the „kéreg-ticket” („kéreg” means crust) and the „bárca-ticket” („bárca” means „ticket with the worth of money”). The front side had a united typography than the back.

Keywords: train ticket, MÁV, 1945-1980, „kéreg-ticket”, „bárca-ticket”, uniformity

Bevezetés

A Közlekedési Múzeum Archívumának Menetjegy gyűjteményében folytatott kutatásom alapján igyekszem ismertetni a Magyar Államvasutak által a második világháború után árusított menetjegyek arculati típusait és az azokon használt tipográfiát. Elsőként az egyes arculatilag jól körülhatárolható variánsok bemutatására vállalkozok, majd a tipográfiai összefüggések felvázolására teszek kísérletet.

Menetjegy típusok

A menetjegyeken olvasható információk köre majdnem homogén: tartalmazza a számlakibocsátó vállalat, a Magyar Államvasutak nevét, a jegy típusát (menetjegy, személyzeti jegy, pótejegy, gócponti jegy etc.), a kibocsátó állomás vagy megállóhely nevét, a mérséklés mértékét, azt a kilométerszámot, amelynek leutazására érvényes (egyes esetekben a meghatározott kilométerszám esetében szóba jöhető összes viszonylatot), az utazási osztály számát, a jegy árát; olykor az aprónyomtatvány nyomdáját is feltüntetik. Előre kell bocsátani, hogy az egy típuson belüli jegyek nem egyeznek meg teljes egészében: előfordul, hogy felcserélődnek sorok, de gyakoribb, hogy az egyik helyen verzállal vagy boldosítva szedett szavak máshol kurrens vagy kurzivált karakterekből olvashatók össze, miközben tartalmuk, a jegyen belüli elhelyezkedésük azonos. (Ezek a különbségek

megfigyelhetők a tanulmányban bemutatott, általam kézbevert jegyek és a velük azonos típusú, *Szegecs közlekedési oldaláról* (Szegecs 2008) letöltött képeken szereplő jegyek között, amelyek a tanulmány illusztrációi.)

Bárcajegyek

A ma is használatos típus

(Közlekedési Múzeum, Archívum, Menetjegy gyűjtemény, nyilvántartási szám: 5180)

A vasutas szlengben „fecni”-ként emlegetett, csak 10-50 km-es távolságban kiadható 40×64 mm-es méretű jegy (1. kép, Szegecs 2006a) legszembetűnőbb megkülönböztető jegye más típusokhoz képest, hogy az aprónyomtatvány felső felében bekeretezve és erőteljesen boldosítva szerepel a menetdíj kedvezményének mértéke. Ehhez igazodik a „MÁV” felirat is, amely rendhagyó módon nem a jegy legfelső sorát foglalja el, hanem a karakterek egy függőleges tengely mentén olvashatók egymás alatt a mérsékléstől informáló szövegdoboztól balra. A jegy minden eredetileg nyomott karaktere *sans serif*, az utólag nyomott információk – a jegy kilométer-távolsága és az ettől függő ár – azonban talpasak. Az állomás nevét bélyegzővel kellett rápecsételni a

hátdoldalon található üres négyzetbe – mely formájánál fogva harmonizál az előoldal szövegdobozával.



1. kép. Bárcajegy az 1990-es évekből Fotó: <http://ikarus280.uw.hu/mavjegyek/jegyfajtak/index.html>. Utolsó frissítés: 2006. december 27.

A középben perforált menettérri jegy
(1954, nysz.: 4897)

Olyan bárcajegy, amely két téglány alakú jegyből áll, amelyek egyenként ugyanazokat az információkat (szöveg és táblázat) tartalmazzák a „Teljesárú menetjegy” szöveget és a kilométer-távolságot tartalmazó sorok kivételével, amelyek végigfutnak a jegy teljes szélességében. Csak talpas betűket használ. Azt is megtudhatjuk a jegyről, hogy a Közlekedési Nyomdában nyomták.

Számozott sarkú négyzet alakú
(1954, nysz.: 4852)

Arculatát meghatározza, hogy minden sarka vonallal lezárt és az így képzett háromszögön belül helyezkednek 1-4-ig a számok. A felső háromszögek alsó és felső csúcsai között húzott vonalakkal kialakított trapézban verzállal szedve szerepelnek a legfontosabb általános tudnivalók, miszerint „MÁV” és „MENETJEGY” – az utóbbi sor ritkábban szedett. Az alsó trapézban pedig a lehetséges viszonylatok, amelyek jegyen szereplő kilométerszámon belül fekszenek a jegyet kiadó állomástól (ezzel a megoldással az utóbbi években már nem találkozhatunk jegyeken). Tipográfiája nem egységes: a felső trapéz tartalma egy *sans serif*, míg az alsóé egy talpas típusal van szedve.

A korszakban legkedveltebb bárcajegy típus
(1951 nysz.: 4620; 1960, nysz.: 4626)

Az 1945-1980 közé eső időszakban az Archívumban található jegyek között a legtöbbször ez a jegytípus található nemcsak a bárcajegyek közül,

hanem az összes jegyet tekintetbe véve is. Arculata egyszerű, túlzottan egyik információelem sincs kiemelve, a betűméretek terén sincs karakteres különbség. Ugyanakkor a sorok egy-egy jellemzőben (kurrens/verzál, bold/kurzív/nem formázott) eltérnek egymástól, így segítve az egyes adatok gyors megtalálását. A betűtípusok terén az 1951-es jegy él nagyobb játéktérrel: egyszerre használ a talpas, barokkos típus és a lineáris antikva mellett egy egyiptomias betűtípust is. Míg az 1960-as dátumbélyegzésű ezen a téren is visszafogottabb csak egy talpas és egy talpatlan típust váltogat.

Kéregjegy

Általában a kéregjegyekről

A gépi jegykiadás előtt a legkedveltebb, a mai napig – évtizedek alatt csupán némi változtatáson átesve – használatban lévő kéregjegy anyagáról nyerte elnevezését (2. ábra). Az egységesen 30,5×56,85 mm-es méretű, vastag kartonlapból készült aprónyomtatvány számos rendeltetését tekintve különböző jegytípusnak a hordozója (Az archívumban a kezembe akadt 1957-es gócponti menetjegy, 1977-es gyorsvonati pótjegy (nysz.: 5202) is.), de a legtöbb esetben menetjegyként lehet találkozni vele (Szegecs 2006a). Ma már csak a kis forgalmú, de pénztárral rendelkező állomásokon és megállóhelyeken adnak kéregjegyet a tanulmány által tárgyalt korszakban még nem ismert *reformjegyek* (a vasutas zsargonban kutyanyelv) mellett vagy helyett. Az adószám és a sorszám, illetve a vonat típusa szerint számtalan variációja létezik a kéregjegyeknek (bővebben lásd: Szegecs 2006b)



1. kép. Bárcajegy az 1990-es évekből Fotó: <http://ikarus280.uw.hu/mavjegyek/jegyfajtak/index.html>. Utolsó frissítés: 2006. december 27.

Színek

A korszakban számos színű kéregjegy volt forgalomban – ma már ennek csak a töredéke. Az első osztályú jegyek mindig zöldek, a kedvezményes diákjegyek pedig fehérek, tehát a jegyen szereplő kilométerszámtól független a színe (Szegecs 2006a).

Egy adott korabeli kéregjegy (1977, nysz.: 5193)

Az alábbiakban görcső alá vett aprónyomtatvány (nysz.: 5193) is a standard menetjegyek közé tartozik. Ez a jegy 1977-ből való, de ugyanilyen 1971-es utazási okmányt is vizsgáltam. A groteszk betűtípus egységes, csak egy helyen térnek el tőle. A jegykiadó állomás neve verzál és boldosított, csakúgy mint a vonat típusát (személy) és az osztály számát (2. o.) tartalmazó második sor, de a szám talpas és igénytelenebb kivitelű típussal van szedve, ezenkívül más a mérete, ugyanis a sablonjegyre egy második nyomással került rá (ti. kerülhetett volna rá az is, hogy első osztályú). Az érvényességi időtartamról és az árról tudósító sorok is ugyanazzal a talpas betűtípussal szerepelnek, mint a már ismert „2”-es szám. Az utolsó sorban újra a jegykiadó állomás nevét olvashatjuk szintén verzállal szedve és boldosítva. A hátoldalon a jegykezelés dátumának rögzítésére szolgáló patkó alakú *sans serif* római (hónap) és arab (nap) számokat rejtő táblázatot találunk (3. kép). A hátoldal tipográfiája annyira bevált, hogy a kezdetektől egészen a mai napig változatlan arculatú!

Tendenciák

A „menetjegy” felirat kevés kivételtől eltekintve mindig verzállal van szedve a korszak szóban forgó aprónyomtatványain, bizonyítva ezen információ elsőrendűségét a többihez képest. A három és fél évtizedet átfogó időszakban apró változtatásokat figyelembe nem véve a használt talpas és groteszk betűtípus azonos, ritka kivétellek számít az egyiptomi típus (lásd: nysz.: 4620).

Egy a MÁV Jegynyomdájából még 1944-ben kikerült jegy (nysz.: 4546) tanúskodik arról, hogy a jegyek zömének felső sorát elfoglaló „Magyar Államvasutak” felirat tipográfiáját (talpas, kissé barokkos, kurrens) átvették a háborús időszakbeli vasúttársaságtól – még az 1960-as keltezésű (nysz.: 4625 és 4626) jegyeken is ez a tipográfia köszön vissza. Ez azonban az egyetlen elem, amelyet a korábbi időszakból áttemeltek: sem a betűk, sem a számok típusa nem él tovább a nép demokrácia vagy a Rákosi-korszak idejében kiadott vonatjegyeken, ahogyan a léniaként használt szárnyas mozdonykerék-jelkép sem.

I	II	III	IV	V	VI
VII	VIII	IX	X	XI	XII
1	9			25	17
2	10			26	18
3	11			27	19
4	12			28	20
5	13			29	21
6	14			30	22
7	15			31	23
8	16				24

3. kép. Kéregjegy hátoldala. Ez az arculat és tipográfia a kezdetektől ugyanaz Fotó: <http://ikarus280.uw.hu/mavjegyek/jegyfajtak/index.html>. Utolsó frissítés: 2006. december 27.

Továbbá megállapítható általánosságban, hogy bár a jegyek előoldalai csupán néhány jól körülhatárolható variánsba oszthatóak, ezeken belül mégis rengeteg apró különbség fedezhető fel. Ezzel ellentétben a hátoldalak sokkal homogénebbek. Hátoldalból két standard és lényegében változatlan típus különböztethető meg: a már említett patkó alakú táblázatos a kéregjegyek hátán és szövegdobozos arculat a bárcajegyek hátoldalán (utóbbiról lásd: *A ma is használatos típus* című alfejezet fentebb).

Hivatkozások

A szövegben a hivatkozások így szerepeljenek (Kovács et al. 1999) vagy (Kovács 2000) vagy (Wikipedia 2008). A hivatkozásoknál pedig **függő sorban**. Minden itt szereplő hivatkozás szerepeljen a szövegben is, a megfelelő helyen (Wikipedia 2008).

Szegecs (2006a) *Jegyfajták a MÁV Rt.-nél*. Legutóbbi frissítés: 2006. december 27. URL: <http://ikarus280.uw.hu/mavjegyek/jegyfajtak/index.html>

Szegecs (2006b) *Kéregjegy generációk*. Legutóbbi frissítés: 2006. április 13. URL: <http://ikarus280.uw.hu/mavjegyek/generaciok/index.html>

Szegecs (2008) *Szegecs közlekedési oldala*. Legutóbbi frissítés: 2008. URL: <http://ikarus280.uw.hu>